

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

על סדר

פרשת השבוע

גיליון ק"ב

פרשת בהר

תשפ"ב

פרשת בהר – ברית התורה והארץ ממבט של ספר הקדושה

שאלת השאלות היא - 'מה ענין שמיטה אצל הר סיני', ותשובות רבות מספור נאמרו בעניינה. אך דומה כי גם לאחר שנתרצנה ביישוב הגון המתיישב על הלב, אזי תגיע העת לעמוד ולשאול - מה עניין הר סיני אצל תורת הכהנים, ומה נקבעה פרשה זו, בתוך הספר שכל כולו נאמר מאהל מועד.

והנה בעיקרה של שאלה זו, ידוע מה שחז"ל אמרו - 'מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני'. אך היא גופא קשיא - מדוע דווקא שמיטה היא זו שנבחרה לסמל ולייצג את המה שנאמר בסיני. רש"י כתב ליישב בכוונת דרשה זו שנבחרה שמיטה ללמד, כיוון שהיא לא חזרה ונשנתה בערכות מואב, ועל כרחך נאמרה בסיני. ומכאן אתה למד לכל שאר מצוות שנאמרו בערכות מואב - שכל כולם נאמרו מסיני.

והרמב"ן כבר הקשה עליו, שהרי מצוות רבות מספור לא נשנו במשנה תורה, ומדוע נבחרה לכך דווקא מצוות השמיטה. ועל כן ביאר הרמב"ן על פי הדרך שכבר הלך בה האבן-עזרא, שבעצם כאן כתבה לנו התורה את השלמת קבלת התורה למרגלות הר סיני. שהרי בתחילה אחר מעמד הר סיני נאמרו להם המצוות שבפרשת משפטים, ועליהם נכרתה הברית בעולה ובזבחים וכדם שבאגנות. מיד לאחר מכן עלה משה לקבל את הלוחות הראשונות - לוחות הברית, ובעת רדתו מההר - אחר שחטאו בעגל וביקש ה' לכלותם, כביכול הופרה אותה הברית. רק שאז הועילה תפילתו של משה לכך שנתרצה השם לסלוח חטאם, ושבו להיקרא עמו ונחלתו - אזי נכרתה הברית מחדש, בנתינת הלוחות השניות, ואזי חזרו ונשנו חלק המצוות שנאמרו בעת הברית הראשונה - כמבואר למעין בפרשת כי תשא, כגון ג' הרגלים וכדומה, ועליהם נתחדשה הברית.

מיד לאחר מכן החלו בתרומת המשכן, בהקמתו ובייסודו, ולאחר מכן זכו לחנוך אותו ולחזות בהשראת השכינה בינותם - שזהו עניינו של ספר ויקרא, שנאמר למשה באהל מועד, וכאן אנו מגיעים לפרשה זו, פרשת בהר, שלפי ביאור הרמב"ן והראב"ע, נאמרה כהשלמת הברית המחודשת שנכרתה עם ישראל לאחר החטא. שהרי גם בברית הראשונה, בפרשת משפטים, נאמרה להם מצוות השמיטה, וכאן חזרה ונשנית, כחלק מהשבת הברית בין קוב"ה וישראל. רק זאת חלוקות היו ב' הבריתות, בעוד הברית הראשונה נכרתה בזבחים ועולות וזריקת הדם שבאגנות, הברית של פרשת בהר - נכרתה הברית באלות ובקללות, אשר באו בפרשת בחוקותי, שמצינו בה שמרכזה היא על אי שמירת מצוות השמיטה. עד כאן תורף דבריו של הרמב"ן, עיי"ש.

אבל עדיין - קמה שאלתנו וגם ניצבה, מדוע המתנה התורה עם השלמת הברית של הלוחות השניות עד כאן, ומדוע נגזר על פרשה זו להידחות עד אחר כל ספר ויקרא. ובכלל, מה המאחד בין המצוות שנאמרו בפרשת משפטים ובהר - שבהם יש לבטא את כריתת הברית של קוב"ה וישראל באורייתא.

והנה מצינו בחז"ל בעניינה של פרשת קדושים תהיו 'פרשה זו בהקהל נאמרה' - היינו במעמד כל ישראל האנשים הנשים והטף. ובטעם הדבר כתבו לפי שעשרת הדיברות כלולות בתוכה, וחז"ל מונים והולכים להראותנו כיצד באו בה כל עשרת הדברות: **פִּיֹּצֵד, פְּדִירוֹת פְּתִיב: אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכָאֵן פְּתִיב: אָנִי ה' אֱלֹהֶיכֶם. פְּדִירוֹת פְּתִיב: לֹא יִהְיֶה לָּךְ. וְכָאֵן: אֵל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלֹהִים. פְּדִירוֹת פְּתִיב: לֹא תִשָּׂא. וְכָתִיב כָּאֵן: לֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לְשָׁקֵר. פְּדִירוֹת פְּתִיב: שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. וְכָאֵן: אֶת שַׁבְּתֵי תִשְׁמְרוּ. פְּדִירוֹת פְּתִיב: כִּפֹּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ. וְכָאֵן: אִישׁ אָמוֹ וְאִבִּיו תִּירָאוּ. פְּדִירוֹת פְּתִיב: לֹא תִרְצַח. וְכָאֵן פְּתִיב: לֹא תַעֲמֹד עַל דָּם רֵעֶךָ. פְּדִירוֹת פְּתִיב: לֹא תִגְנֹף. וְכָאֵן: מוֹת יוֹמֶת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת. פְּדִירוֹת פְּתִיב: לֹא תִגְנֹב. וְכָאֵן: לֹא תִגְנֹב. פְּדִירוֹת פְּתִיב: לֹא תַעֲנֶה. וְכָאֵן פְּתִיב: לֹא תִלָּךְ רֵכִיל. פְּדִירוֹת פְּתִיב: לֹא תִחַמֵּד. וְכָאֵן: לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל, הָרִי כֹל עֲשֶׂת הַדְּבָרוֹת כְּלוּלִים בְּתוֹרָה.**

ויש לשאול, מדוע הוזקה תורה לחזור ולשנות את עשרת הדיברות, ומה התחדש בפרשה זו, עד שהיה צריך לכנוס לשם כך את כל ישראל ולהודיעם שנית.

והמתבונן יחזה בחילוק בין הדיברות כפי שנאמרו מסיני - לבין מה שחזר ונשנה בתורת כהנים. בספר שמות - נאמרו הדברות בצורה שהכל עשה השם למענם של ישראל. דוגמת כיבוד אב ואם, שם נאמר 'למען יאריכון ימיך' ואילו כאן נאמר בסתמא 'איש אביו ואמו תיראו'. וכן הלאה, בכל הדיברות - שם מפרטת התורה מדוע זהו הטוב הנכון והישר לעשות, ואילו כאן נכתבו בסתמא, ללא שום טעם והבטחה.

וביאור העניין, שבספר זה התחדש אופן עבודה בצורה של קדושה לשם השם, שיקדשו מעשיהם אליו, ללא פניה עצמית, וללא מחשבה על התועלת שתבוא להם משמירת התורה והמצוות. וזהו עניינה של פרשה זו 'קדושים תהיו' להעמיד מחדש את מתן התורה, ולתקוע בליבם של ישראל - את ההתמסרות לדבר השם ולרצונו, גם ללא אהבת התועלת ובקשת השכר. ונמצא שיש כאן מעין חזרה מחודשת על מעמד הר סיני, אבל הפעם מצד בני ישראל. כחלק מהשכת הברית לאחר החטא, חזרו וקיבלו על עצמם את גופי התורה ועשרת הדיברות, אבל הפעם מזוית של קדושה והתמסרות לרצון השם, וקיום מצוותיו מבלי להרהר אחר דבריו.

בשעתו, אחר מתן התורה, ניתנה להם פרשת 'ואלה המשפטים', שבה ועליה נכרתה הברית. ויש לנו לירד לשורש עניינה ולהבין מדוע דווקא המצוות הכתובות בה מהוות תנאי יסודי ועיקרי בברית שבה נהיו ישראל לעם השם. למרות שבמבט השטחי נראה כאילו פרשה זו עוסקת בדינים שבין איש לרעהו ובין אדם לחברו, עדיין באו בה דינים ומצוות שאינם שייכים לזה כלל, איסור עבודת אלילים, שמיטה ושלשת רגלים, מצוות השבת ואיסור הזכיחה לאלילים.

אבל האמת היא שהמאחד בין כל מה שנאמר בה הוא הפתיחה 'ואלה המשפטים' - משפט הוא העמדת הסדר הנכון והראוי בקרב העם. תכלית נתינת התורה הוא לייסד בארץ הקודש - 'ממלכת כהנים' לשם השם, שמושבה ומרכזה יהיה בארץ הקודש. במתן תורה קיבלו ישראל על עצמם להיות גוי קדוש להשם ולהקים לשמו ממלכת כהנים אשר משכנה תהיה בארץ הקודש שניתנה להם לשם כך. ופרשת משפטים באה ללמדנו כיצד אמורים להתנהל החיים באותה הממלכה, וכיצד ייראו פני הציבור בארץ שכל כולה מיועדת לעם סגולה.

ולפי זה נבין את עניינה של פרשת בהר, שלפי דברי הרמב"ן מקבילה לפרשת משפטים בשמות. המאחד בין כל הנאמר בה הוא אותו העניין ממש - קביעת תהלוכות ישראל בארץ אשר קיבלו מאת השם. המצוה היסודית בה היא מצוות השמיטה, שנועדה להכיר למי הארץ וממי קיבלנו כל זאת, ויתרה מכך - דיני היובל אשר מבטאים עובדה זו שהכול נשאר של הנותן 'כי לי הארץ', וכן דיני אונאה ועבדים - אשר כולם באים כחלק מעניין זה.

פרשה זו מעמידה את המבט הבהיר והאמיתי על פני הדברים. בני ישראל לא נדרשים לתת משלהם לכבוד השם כביכול, ההיפך הוא הנכון - הכול הם מקבלים מאיתו, והם נדרשו להכיר בכך. פרשה זו מחברת את ברית התורה עם ברית הארץ, ומלמדת כיצד כל תהלוכות ישיבת הארץ, מסחרה וקניינה - כולם צריכים להיות מלווים באותה הכרה ברורה ומוחלטת 'כי לי הארץ', 'כי לי בני ישראל עבדים' - הכול קיבלו וזכו מן השמים כחלק מהברית המופלאה שזכו להם - אבל כתנאי אחד - הארץ ניתנה כדי שיקימו בה ממלכת כהנים וגוי קדוש, ורק לכך היא יועדה.

אבל גם כאן אנו מוצאים מבט מחודש על פני הדברים, כפי שספר הקדושה בא להעמיד. בניגוד לספר שמות - שם נדרשו ישראל להביא משלהם להשם, כאן היחס הוא הפוך לחלוטין, לפי העולה מפרשה זו נדרשו להכיר בעובדה זו - שאין להם משלהם מאומה, וכל אשר להם מיד אדונם ניתן בידם, אשר שייר במתנתו שיישבו בה על מנת לעבדו ולשמור מצוותיו ותו לא. הכול שלו וממנו, ואנו רק כאריסים באדמותיו וכמשרתים בהיכלו.

ואם כן נבין מדוע פרשת בחוקותי היא ההמשך המתבקש של פרשת בהר, שבאה לומר - שאם אכן יקיימו את כל תנאי וכללי נתינת הארץ, ויכירו במטרת הימצאותם שמה - יזכו לשבת עליה לבטח ולאכול פריה ולשבוע מטובה. אך אם יסברו לנצל את המתנה שקיבלו לצרכי עצמם, מבלי להכיר מאת מי באה לידם כל זאת - אזי הוזהרו שלא יארכו ימיהם עליה, ויגורשו ממנה בבושת פנים, עד שתירץ הארץ את שבתותיה, ותודיע למי וממי כל אלה.

וכעת יאירו דברי חז"ל באמרם: 'עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבתמנה תורה קודם ר"ה מאי טעמא אמר אביי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה'. לפי מה שלמדנו - ברית התורה והארץ כרוכות זו בזו בקשר בל ינתק. ויחד עם קבלת התורה והשמחה הגדולה על שנבחרנו להיות עם סגולתו של מלך כל עולמים וליאור באור פניו, עלינו להכיר שכל אשר לנו מאיתו הוא, ולקדש עבודתנו אליו.